

BOZOK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ISSN 2146-7846

Cilt 1 Sayı 1 2012/1 [Yılda iki kez yayımlanır]

JOURNAL OF FACULTY
OF THEOLOGY OF
BOZOK UNIVERSITY

ISSN 2146-7846

Vol. 1 Issue 1 (2012/1) [Biannual]

Edirneli Nazmî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri*

Naciye KAYA

Ar. Gör., Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet

Bu makale 16.yy'da yaşamış olan Edirneli Nazmî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri ile ilgili bilgiler içermektedir. Sadece 16. yüzyılın değil, bütün Türk edebiyatının en ilginç ve orijinal edebî kişiliklerinden biri olan Edirneli Nazmî, Türk edebiyatının en hacimli eserlerinden ikisinin sahibidir. Bu eserlerden ilki Türk edebiyatının en büyük nazire mecmuaları arasında yer alan Mecmu'u'n-nezâ'ir, öteki eser ise gerek şuarâ tezkirelerinde, gerekse Nazmî'den bahseden çalışmalarda fazla önem verilmemiş olan Divân'ıdır.

Anahtar Kelimeler 16.yy, Edirneli Nazmî, Divân, Edebiyat

ve erbâb-ı kalemün münşî ve musâhiblerinden idi. Sonra bölüğe ilhâk olundu."⁰⁹

Elimizde bulunan kaynaklardan asker olduğu ve orduda bulunduğu ortaya çıkan Nazmî, 16.yüzyılda yaşamıştır. Kaynaklarda asker olduğu ile ilgili bilgiler ise şu şekildedir; "Şıpahî oğlanı taifesinden idi"¹⁰, "Kanunî Sultân Süleymân Hân

* Bu makale, "Naciye Kaya, 'Edirneli Nazmî Divânı (521b-645b Varaklar) İnceleme-Metin-Tıpkıbasım,' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi, SBE, Yozgat, 2011)" adlı yüksek lisans tezinden istifade edilerek hazırlanmıştır.

01. Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, Hazırlayan: Rıdvan Canım (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2000), s. 535.

02. Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-yi Nâilî*, (Madde no:4328. İstanbul:1949), II, s.1607.

03. Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1989), II, s.99.

04. Mustafa Bin Cârullah- Beyânî, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Hazırlayan: İbrahim Kutluk, (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yay., 1997), s.296.

05. Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, Hazırlayan: Süleyman Solmaz, (Denizli: 2009), s.294.

06. Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-Âlâm*, (Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996), s. 4589

07. Mustafa Bin Cârullah- Beyânî, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Hazırlayan: İbrahim Kutluk, (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yay., 1997), s.296.

08. Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-yi Nâilî*, (Madde no:4328, İstanbul: 1949), II, s. 1607.

09. Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, Hazırlayan: Rıdvan Canım (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2000), s. 535.

10. Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, Hazırlayan: Süleyman Solmaz, (Denizli: 2009), s.294.

KAYNAKÇA

Kaya, Naciye. "Edirneli Nazmî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri,"
Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 1,1 (2012/1), ss. 101-
110.

1. Hayatı

Doğum tarihi ile ilgili elimizde herhangi bir bilgi bulunmayan Nazmî'nin Edirneli olduğu kaynaklarda;

"Şehr-i Edirnedendür..."⁰¹,
 "Edirneli"⁰², "Dârü'n-nasr ve'l-meymene olan şehr-i Edirnedendür"⁰³, "Dârü'l-meyme şehr-i Edirnedendür."⁰⁴,
 "Edirnevî"⁰⁵, "Edirneli olup..."⁰⁶
 şeklinde belirtilmiştir. Doğum yerinin Edirne olması da kuvvetle muhtemeldir.

Asıl isminin Mehmed (Muhammed) olduğu da kaynaklarda; "Mehmed Beg"⁰⁷, "Silahdar Mehmed Çelebi"⁰⁸ şeklinde ifade edilmiştir.

Nazmî'nin silahtar sınıfına geçmeden önce yaptığı başka bir görev ise bir kaynaktan şöyle belirtilmiştir; "Sâbikan der-i devletde ahkâm kâtiplerinden

zamanında zümre-yi sipâhiyândan idi"⁰¹, "Kanunî Sultân Süleymân Hânun bendezâdelerinden zümre-yi sipâh-ı zafer-phenâhdandır".⁰², "Sâhib-kırân-ı zemân merhûm Sultân Süleymân Hânun bendezâdelerinden olmağla zümre-yi sipâh-ı zaferphenâhda nolmuşdur"⁰³, "1.Süleymân (Kanunî) bendegânından bir sipâhi olup..."⁰⁴, "Şehr-i Edirnedен silahdarlar zümresinden."⁰⁵ ve "Silahdar Mehemmed Çelebi, silahdarlar bölükbaşısı.."⁰⁶

Şairin asker olduğunu incelemiş olduğumuz Dîvân'ındaki şu beyitlerden de anlamak mümkündür:

*Ola şol kes kim hevâyı idemez hergiz
karâr*

*Yıl gibi her dem yiler yürür sipâhiler
gibi(482/4)*

*Gözlerüñ öldürmeğicün 'aşık-ı bî-
leri*

102

*Şağlu şollu dağınur hançer sipâhiler
gibi(484/2)*

Bir fetî-i bâba tuş oldum hiç

Oldum olaldan Nazmî sipâhi(885/5)

Nazmî'nin, asker olduğu ile ilgili bilgi veren kaynakların hepsinden aynı zamanda Kanunî Sultân Süleymân döneminde yaşadığını çıkarmak mümkündür. Edirneli

01. Şemsettin Samî, *Kâmûsu'l-Âlâm*, (Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996), s. 4589.

02. Mustafa Bin Cârullah- Beyânî, *Tezkiretü's-şu'arâ*, Hazırlayan: İbrahim Kutluk, (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yay., 1997) , s.296.

03. Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1989), II, s.99.

04. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996), IV, s.124

05. Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Hazırlayan: Rıdvan Canım (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2000), s. 535.

06. Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-yi Nâilî*, (Madde no:4328, İstanbul: 1949), II, s. 1607.

Nazmî, padişahın yakın ilgisini görüp meclislerine giren ve iltifatını kazanan şairlerdendir.

Ölüm tarihi ile bilgiler kesin olmamakla birlikte kaynaklarda farklı tarihler ortaya çıkmaktadır. Dikkatimizi çeken bir bilgi şu şekildedir: "Vefatı Hicrî 955, Miladî 1548"⁰⁷. *Pend-Nâme* çevirisinin yapılması şairin ölüm tarihi bakımından da önemli bir gelişmedir. Nazmî'nin ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir. Şairin divanındaki tarih kıtalarına göre Hicrî 962'den sonra ölmüş olduğunu ileri sürülmüştür. Nazmî, *Pend-Nâme*'yi Hicrî 967 de çevirdiğine göre şairin Hicrî 967/Miladî 1559'dan sonra öldüğü ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Edirneli Nazmî, çok şiir yazmış, pek çok hadiseye tarih düşürmüş olmakla birlikte, devrinde tanınmış bir şair değildir. Bu durum kaynaklarda şu şekilde belirtilmiştir: "Hadd-ı zâtında makbûl-i hâs u 'âm olup şöhreti tam bulmamıştır."⁰⁸, "Lâkin şi'rinde ol denli hâlet olmayup nazmı mazhar-ı lutf u melâhat olmamışdur."⁰⁹ Hayatı hakkında da kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır.

2. Edebî Kişiliği

Edirneli Nazmî denilince akla hemen Türkî-yi Basît ile yazdığı şiirler gelir. "Türkî-yi Basît" kavramını bir terim olarak ilk defa Edirneli Nazmî kullanmıştır. Aslında, bu terimi kullanan tek kişinin de Nazmî olduğu araştırmalarımız sonucu ulaştığımız bir sonuçtur. Bu yazdıklarımızdan, sade veya

07. Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-yi Nâilî*, (Madde no:4328, İstanbul: 1949), II, s. 1607.

08. Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, Hazırlayan: Süleyman Solmaz, (Denizli: 2009), s.294.

09. Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1989), II, s.99.

saf Türkçe'yle yazan tek şairin Edirneli Nazmî olduğu anlaşılmalıdır.

“Türkî-yi Basît” kavramını şu şekilde açıklamak mümkündür:

Türkî-yi Basît, içinde Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar bulunmayan veya çok az bulunan, fakat hem şekil, hem muhteva bakımından Divan şiiri geleneği içerisinde yer alan şiirlere verilen addır. Bu isimlendirme ilk defa Nazmî'nin Dîvân'ında görülmüştür ve esasında mevcut bilgilerimize göre başka bir yerde de geçmemektedir. Bu bakımdan Türkî-yi Basît'i bir “ce-reyan”, “akım” veya “hareket” vs. gibi kelimelerle adlandırmanın ne derece doğru olduğu tartışmaya açık bir meseledir.⁰¹

Nazmî'nin tezkirelerde ve kaynaklarda açık bir şekilde vurgulanan özelliği ise nazire yazmasıyla ilgilidir. Ayrıca şiirleri topladığına dair bilgiler de bu kaynaklarda yer alır. Edirneli Nazmî'nin nazire söylemesi ve şiir toplaması ile ilgili bilgiler kaynaklarda şu şekilde belirtilmiştir: “Çağdaş şairlerin gazellerini toplayarak birer nazire söyleyip padişaha takdim etmiştir”⁰², “Şu'arâ-yı zemân birbirinin tetebbu' idüp didükleri cem idüp kendi dahi nazîre diyüp sultân-ı merkûma sunmuşdur.”⁰³,

01. M. Fatih Köksal, “Edirneli Nazmî'nin Yayınlanmamış Türkî-yi Basît Şiirleri,” (Edirne: I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Trakya Üniversitesi, 23-25 Ekim 2002), s. 63-82.

02. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996), IV, s.1241.

03. Mustafa Bin Cârullah- Beyânî, *Tezkiretü's-şu'arâ*, Hazırlayan: İbrahim Kutluk, (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yay., 1997), s.296.

“Câmi'ün-Nezâyir müellifi”⁰⁴, “... Câmi'ün-Nezâyir tesmiye itmişdür”⁰⁵, “Kendisi de epeyce nazire söylemiş...”⁰⁶, “Şu'arâ-yı zemân birbirinin tetebbu' idüp didükleri gazelliyâtın ezâ'ir ile cem' idüp her birine kendüsi dahınazîre diyüp zikr olunan Sultân-ı Sikendere nazîre sunmuşdur.”⁰⁷ “Fünûn-ı şî'rde üstâd ve hemîşe aksâm-ı nazm dimege mu'tâd nazm-ı belâgat meşhûn ile şâkird-i Nizâmî ve 'işretgâh-ı fesâhatde bende-yi Câmî geçinür ve diyâr-ı Rûm'da sâhib-i Câmî'ün-Nezâyir dimekle mülakkâb zîrâ ki şu'arâ-yı mütekaddimîn ü müteahhirînün bir birine nazîre vâkı'olan gazellerin cem' idüp ve kendü dahi her birine birer ve ikişer gazel-i bî-nazîr nazîre dimişdür.”⁰⁸

Nazmî'nin edebî kişiliği ile ilgili kaynaklarda şu bilgiler yer almaktadır: “Sanâ'i' ü bedâ'i'-şi'riyyeye kûşîş-i bî-şumâr idüp etvâr-ı zemân ve âsâr-ı devrân gibi maklûb-ı müstevî ve felek-i atlas gibi nücûm-ı nukatdan sâde vü âzâde ve felek-i sevâbit gibi kevâkib-i 'icâm ile müzeyyen eş'âr dimekle iştihâr bulmuşdur. Lâkin şî'rinde ol denlü hâlet olmayup nazmı mazhar-ı lutf u melâhat olmamışdur.”⁰⁹ “Eş'ârî musanni' ise de pek latîf degildür”¹⁰

04. Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-yi Nâilî*, (Madde no:4328, İstanbul: 1949), II, s. 1607.

05. Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Hazırlayan: Rıdvan Canım (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2000), s. 535.

06. Mustafa İsen, *Sehî Bey Tezkiresi*, (Ankara: Akçağ Yay., 1998), s.241.

07. Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1989), II, s.99.

08. Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, Hazırlayan: Süleyman Solmaz, (Denizli: 2009), s.294.

09. Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1989), II, s.99.

10. Şemsettin Sami, *Kâmûs-ul-Âlâm*, (Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996), s.4589.

Şiiri ile ilgili, diğer bir kaynak ise şu bilgilere yer verir: “*Ve bî-nokta ve pür-nokta ebyâtıyla ve kalb-i müstevî beytler dimekle şöhet bulmuşdur. Lâkin nazmî âmiyâne ve şi’ri miyânedür.*”⁰¹

Başka bir tezkirede ise edebî yönü şöyle belirtilmiştir: “*El-hak ol pîr-i deryâ-dil envâ’-ı nazma mâyil ve gazeliyyât-ı âbdârı hasb-i hâl-i dil-i zâr diyü yigirmi dört ‘adet dîvân rakam itmişdür. Ve kasâyid ü tevârihi bî-hadd ü bî-şumâr ve her birinün vücûdî mânend-i ‘ademzîrâ ki şütür-kürbe vâkı’ olmuşdur. Hadd-i zâtında makbûl-i hâs u ‘âm olup şöhet-i tâm bulmamışdur.*”⁰²

Bir diğer tezkirede ise edebî kişiliğinden şöyle bahs olunmuştur: “*Kendisi de epeyce nazire söylemiş, kabiliyetli ve ehliyet sahibi gençti.*”⁰³

Edirneli Nazmî, edebî yönünün gelişmişliği ve farklılığı bakımından, edebiyat tarihimizin önemli isimlerinden biridir. Onu diğer şairlerden ayıran en büyük özelliği ise Türk edebiyatının hacim bakımından en büyük divanını ortaya koymasındadır.

Nazmî bu kadar çok manzume, bunca söz ve şekil oyunu ve yoğun vezin arayışı içinde olarak manzumelerinde yer yer görünen “sanat kıvılcımları”nı da kaybetmiştir. Sanat endişesi taşımadan yazmıştır. Edirneli Nazmî’nin şiirlerinde şiiriyet bulunmadığına dair eleştirilerde elbette haklılık payı vardır. Nazmî’nin bir takım hünerler sergilerken sanatlı söyleyişten ve anlam derinliğinden uzaklaştığı da doğrudur.

01. Mustafa Bin Cârullah- Beyânî, *Tezkiretü’s-şu’arâ*, Hazırlayan: İbrahim Kutluk, (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yay., 1997) , s.296.

02. Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu’arâ*, Hazırlayan: Süleyman Solmaz, (Denizli: 2009), s.294.

03. Mustafa İsen, *Sehî Bey Tezkiresi*, (Ankara: Akçağ Yay., 1998), s.241.

Fakat Nazmî’ye önem verilmesi onun sanatkârlığı dolayısıyla değildir. Buna rağmen onu şiiriyetten tamamen uzak bir şair olarak kabul etmek de doğru olmaz. *Dîvân*’ında yer alan bir takım gazeller, lirik yönü ağır basan, zengin ifade gücü bulunan gayet güzel şiirlerdir. Nazmî’nin şiirindeki derinliği, şiiriyeti azaltan şeyler ise hüner mearakıyla birlikte kimsenin yazmadığı kadar çok yazmasıdır.⁰⁴

Ayrıca Nazmî’nin, çok çeşitli nazım şekilleri kullanmaya gayret etmiş olduğunu görüyoruz. Nazmî, her tür ve şekilde yazmaya özen göstermiştir. Kaynaklardan öğrendiğimize göre çoğu kendi icadı olan 150’e yakın aruz kalıbı kullanmıştır. Bir tezkirede konuyla ilgili şöyle bilgiler yer almaktadır: “*Erbâb-ı nazmun müntehâları katında ve fenn-i ‘arûz bilenler yanında taktî’ u evzânı sıhhate çıkup makbûl olmuşdur... ve kendi dahi çok buhûr ibdâ’ u ihtirâ’ itmişdür.*”⁰⁵

Edirneli Nazmî, *Dîvân*’ın incelediğimiz kısımlarında kendisi ve şairliği ile de bizlere ipuçları vermektedir. Nazımında ne kadar üstün olduğunu sıkça vurgulamıştır. Tespit ettiklerimiz şu şekildedir:

Kemâli birle sensin Nazmiyâ sen

Bugün bu nazm fenninün feridi
(290/5)

Nazîri yokdur imdi şöyle kim var

Bu Nazmînün gazel dimekde fevri
(305/5)

Var mıdur gelsün berü meydâna biz de görelüm

04. M. Fatih Köksal, “ Orijinal Bir Şair Edirneli Nazmî ve *Dîvân*’ına Yeni Bakışlar,” *BİLGİ- Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (S. 20, Kış, 2002), s. 101-124.

05. Latîfi, *Tezkiretü’s-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ*, Hazırlayan: Rıdvan Canım (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2000), s. 535.

Fenn-i nazmuñ bir dağı Nazmî gibi
bir ekmeli(363/5)

Nazmî nazmunuñ ne cevher olduğın
Okıyub gören bilür eş 'arını
(553/9)

Vaşf-ı zātuñda ider cevher elfāzı nişār
Nazmî nazm ehlinüñ olmuşdur öñüt
şarrāfı (641/5)

Tab 'ımı elbet bilür baħr-i dürer olduğın
Göre o kim Nazminüñ nazm-ı dürer
bārını(787/5)

Mülk-i suħeni māliki olduğına hūkm
ider

Göre o kim Nazminüñ defter ü
dīvānını (789/5)

Nazmî her ne kadar nazımda en iyi
olduğunu söylemiş olsa da kendisinin
kıymetinin bilinmediğinin de farkında-
dır. Bunu şu beyitten anlamak müm-
kündür:

Ƙadr bulmadımsa nazmıla Nazmî ne
Ƙadar

Şükr-i Bārî hele oldum nice dīvān ehli
(675/5)

Yine Dīvân'da dikkatimizi çeken bir
diğer konu da Nazmî'nin tarzlarından
etkilendiğı ya da şiiirlerinde yer verdiğı
isimlerdir. Eserde bu isimler şu şekilde
bulunmaktadır:

Ƙazel fenninde sen Nazmî Niżāmî
tarzını gözle

Dilerseñ nazm-ı dürbāruñ müşerref
ide āfāķı (126/5)

Göreydi Nazmiyā mestāne şî 'rūñ
Saña ışķ ola derdi Şeyħ Cāmi (255/5)

Hāce Hāfız saña taħşin-i belig eylerdi

Görse Nazmî dürer elfāz u müselsel
sözünü (665/5)

Elfāzdur nişārıla bu Nazmî şî 'rde

Tarz-ı latif Hāfız-ı Şirāze başladı
(836/3)

Ƙılduñ Mesihî tarzını ihyā
Şād oldu anuñ Nazmî revānı
(880/6)⁰¹

3. Eserleri

3.1. Dīvân

Edirneli Nazmî'nin Dīvân'ı, 644 va-
rak tutarındaki hacmiyle Türk diliyle
kaleme alınmış en hacimli dīvândır.
Bu eserin tam olan yegâne nüshası
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY
920 numarada kayıtlıdır. Eserin yine
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
TY. 1636'da ve Bursa Bölge Yazmalar
Kütüphanesi 675 numarada birer nü-
shası bulunmakla beraber bunlar esas
nüshaya göre hacimce pek küçük ve
muhtasar yazmalardır.

Edirneli Nazmî'nin Dīvân'ını ilk
defa Köprülüzāde Mehmed Fuad
İstanbul'da bir kitapçıda görmüş, 1926
yılında İstanbul Dārülfünûnu'na satın
aldırarak eserin tanıtılmasına vesile
olmuştur. Köprülü, bu Dīvân'daki
Türkî-yi Basit ile yazılmış olan şiiirleri
1928 yılında eski harflerle neşretmiş-
tir.⁰²

Yapılan araştırmalara göre, Dīvân'da
7777 gazel, 516 murabba', 335 kıt'a,
193 müfred, 56 muhammes, 23 müs-
tezed, 16 kaside, 13 mesnevi, 10 mü-
seddes, 9 terkîb-bend, 7 mu'aşşer, 5
terci'-bend, 5 mütessa', 5 müsebba',
4 müsemmen ve 2 tahmis olmak üze-
re toplam 8976 şiiirin bulunduğu ifade
edilmiştir.⁰³Nazmî'nin Dīvân'ında bu

01. Diğer beyitler için bkz. Naciye Kaya, "Edirneli
Nazmî Dīvânı (521b-645b Varaklar) İnceleme-
Metin-Tıpkıbasım," (Yayımlanmamış Yüksek
Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi, SBE, Yozgat,
2011), 591/5, 759/3, 874/5, 875/8, 898/6

02. Mehmed Fuat Köprülü, Millî Edebiyat
Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türkî-
yi Basit, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1928)
.s.65.

03. Ziya Avşar, "Edirneli Nazmî Hayatı-Edebî

bilgileri doğrular nitelikte şu beyitlerine rastlarız:

*Nazmı eş'âr ile oldı Nazmînüñ
Çak yedi biñ yidi yüz yetmiş yedi
(510/5)*

*Yedi biñ yedi yüz yetmiş yedi oldı hep
eş'ârı*

*Bu Nazmînüñ o cem'iyet ile dîvânı
tamâm oldı(899/5)*

Edirneli Nazmî *Dîvân'ı*, Türkî-yi Basît'le yazılmış olan şiirlerden kaynaklanan değerinin yanı sıra, sadece muazzam hacmiyle değil, başka bakımlardan da son derece önemli, farklı ve tamamen orijinal bir eserdir. Ancak, bu değerli eser, sadece Türkî-yi Basît ile yazılmış şiirlerden dolayı bilinmekte ve gerektiği kadar tanınmamaktadır. Sadece büyüklüğü ile bile dikkatleri çekmesi gereken bir eser olmasına rağmen ilgisiz kalınmasına bir sebep aramak gerekirse eğer, Köprülü'nün Edirneli Nazmî ve eseri hakkında ifade ettiği, olumsuz kanaatlerin bunda önemli rol oynadığı söylenebilir.⁰¹

Edirneli Nazmî'nin *Dîvân'ı*, klâsik dîvânların başlaması gibidir. Eserin ilk şiiri bir "tevhid"le başlamıştır. Nazmî'nin kendine has bir dîvân tertibi vardır. Bir kaynakta, Nazmî'nin ayrıca diğer hiçbir dîvânda görülmeyen bir uygulamaya yer vererek, her harfteki gazelleri de kendi aralarında aruz bahirlerine göre sıraladığı, musammatları da vezinlerini dikkate alarak gazellerin arasına koyduğu ifade edilmiştir.⁰²

Kişiliği-Eserleri-Türkî-yi Basît ve Gazeller Dışındaki Nazım Şekilleri ve Türleri," (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara: 1998) s.64-67.

01. M. Fatih Köksal, "Orijinal Bir Şair Edirneli Nazmî ve Dîvân'ına Yeni Bakışlar," BİLİG-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, (S. 20, Kış, 2002), s. 101-124.

02. Mustafa İsen ve diğerleri, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yay., 2005), s. 22.

Dîvân'ın incelediğimiz kısımlarında gördük ki, Nazmî, aynı vezinle yazmış olduğu gazelleri, ilk başlıktan sonra, "nazire" başlığı altında dizmiştir. Başka bir kafiye ya da redif sisteminde bir gazel yazacağı zamanda bunu "nev'-i diğer" olarak belirtmiştir. Başlıklar kırmızı mürekkep ile belirtilmiştir. Ayrıca *Dîvân'ın* sonunda önemli bir yer tutan tarih manzumeleri de yer almaktadır. Bu manzumeler Nazmî'nin dostları, devrin önde gelen şahsiyetleri, sanatkârları v.s. hakkında bize bilgi verdiği gibi, o devre ait bazı tarihî olaylara da ışık tutmaktadır.

3.2. Mecma'u'n-nezâ'ir

Mecma'u'n-nezâ'ir, Edirneli Nazmî'nin, 14., 15. ve 16. yüzyılda yaşamış olan 360 kadar şairin 5000'in üzerinde şiirini- naziresini içinde bulunduran ve Türk edebiyatının en büyük nazire mecmuaları arasında yer alan önemli bir eserdir.⁰³

Edirneli Nazmî'nin, 930/1524'te derlediği bu eserin nazire mecmuaları içerisinde en çok beğenilen, tanınan ve yaygınlaşan bir eser olduğu, nüshaların çokluğundan anlaşılmaktadır. Eserin 10 nüshası bulunmaktadır. Ayrıca eserde 360'ın üzerinde şairin 5527 şiiri yer almaktadır.⁰⁴ Eser üzerine M.Fatih Köksal tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır.⁰⁵

Nazmî ile ilgili yapılan diğer bir dok-

03. M. Fatih Köksal, "Orijinal Bir Şair Edirneli Nazmî ve Dîvân'ına Yeni Bakışlar," BİLİG-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, (S. 20, Kış, 2002), s. 101-124

04. A.Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Dergah Yay., 2007), s. 198

05. M. Fatih Köksal, "Edirneli Nazmî, Mecma'u'n-nezâ'ir," Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara: 2001.

tora tezi çalışmasında ise, *Mecma'u'n Nezâ'ir*'in beş nüshası bulunduğu ifade edilmiştir. Bu nüshalar şu şekilde sıralanmıştır: 1. Viyana Devlet Kütüphanesi, Flügel, I, No: 693. 2. İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi, No: 4222. İstanbul nüshasının ebatları; 28 x 17 cm. dir. 461 varak olan bu eserde son sayfada 3356 gazeli ihtiva ettiği belirtilmektedir. Gazeller hem kafiyelerinin son harfine göre hem de arûz bahirlerine göre tasnif edilmiştir. Eserde Nazmî'nin 203 adet nazîresi vardır. 3. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. III. Ahmed No: 2644, 4. Millet Ktp. AliEmiri Manzum Eserler Kısmı ; No: 683-684, 5.Manisa Muradiye Ktp. Çaşnigir , No: 18. Bu nüshada ise 243 şâirin şiirinin yer aldığı söylenmiştir.⁰¹

Ulaşabildiğimiz tezkirelerin çoğunda Nazmî'nin en önemli yönünün nazireler mecmuası meydana getirmek olduğu kaydedilmektedir. Bu bilgiler şu şekilde ifade edilmiştir:“Çağdaş şairlerin gazellerini toplayarak birer nazire söyleyip padişaha takdim eylemiştir”⁰², “Şu'arâ-yı zemân birbirinin tetebbu' idüp didükleri gazelliyâtı nezâ'ir ile cem' idüp her birine kendüsi dahınazîre diyüp zikr olunan Sultân-ı Sikendere nazîre sunmuşdur.”⁰³“*Fünûn-ı şî'rde üstâd ve hemîşe aksâm-ı nazm dimege mu'tâd nazm-ı belâgat meşhûn ile şâkird-i Nizâmî ve 'işretgâh-ı fesâhatde bende-yi Câmî geçinür ve diyâr-ı*

Rûm'da sâhib-i Câmî'ün-Nezâyir dimekle mülakkâb zîrâ ki şu'arâ-yı bv mütekaddimîn ü müteahhirînün bir birine nazîre vâkî'olan gazellerin cem' idüp ve kendü dahi her birine birer ve ikişer gazel-i bî-nazîr nazîre dimişdür.”⁰⁴ “Şu'arâ-yı zemân birbirinin tetebbu' idüp didükleri cem idüp kendi dahi nazîre diyüp sultân-ı merkûma sunmuşdur.”⁰⁵

3.3.Pend-i Attar Çevirisi

Nazmî ile ilgili bir doktora çalışması yapan Ziya Avşar, Edirneli Nazmî'nin bu eserinin, bilim dünyasına Hasibe-Mazioğlu tarafından tanıtıldığını bildirmiştir. Eserin yazma nüshasının, DTCF Kütüphanesi Yazmaları, Muzafer Ozak I/1461 numarada kayıtlı olduğunu ve eserin 967 (1559)' de tamamlanmış, 968 (1560)' deistinsah edilmiş olduğunu ifade etmiştir. Yine eserin 98 varak olduğunu, 47a' ya kadar harekelenmiş olduğunu, Farsça aslı 900 beyit olan bu eseri, Nazmî'nin 3000 beyite tamamlayarak, tercümeden ziyade telif bir eser haline getirdiğini bu çalışmadan öğrenmek mümkündür.⁰⁶

Edirneli Nazmî'nin bu eseri *Dîvân'ı* ve *Mecma'u'n-Nezâ'ir*'i kadar meşhur olmayıp üzerinde yapılan çalışmalar kısıtlıdır.

Nazmî'nin bir takım eklemelerle 900 beyitten oluşan eseri, genişleterek 3000 beyite tamamladığını yukarıda belirtmiştik. Nazmî bu eklemeleri

01. Ziya Avşar, “Edirneli Nazmî Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri-Türkî-yiBasit ve Gazeller Dışındaki Nazım Şekilleri ve Türleri,” (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara,1998),s.63.

02. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996), IV, s.1241.

03. Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1989), II, s.99.

04. Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, Hazırlayan: Süleyman Solmaz, (Denizli: 2009), s.294.

05. Mustafa Bin Cârullah- Beyânî, *Tezkiretü's-şu'arâ*, Hazırlayan: İbrahim Kutluk, (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yay., 1997), s.296.

06. Ziya Avşar, “Edirneli Nazmî Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri-Türkî-yiBasit ve Gazeller Dışındaki Nazım Şekilleri ve Türleri,”(Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 1998), s.68.

yaparken, eserin aslına sâdik kalmış ve esere ilave olarak Türk âdet, gelenek ve göreneklerinden bahsetmiştir. Edirneli Nazmî bu eserinde, lafı uzatmak ve tekrarlara düşmek gibi birçok şairin yaptığı hatalardan uzak kalarak, samimi bir üslûp kullanmış ve hem dinî bilgisini, hem de şiir gücünü ortaya koymuştur.⁰¹

Hasibe Mazioğlu'nun, Nazmî'nin Pend-i Attar Çevirisi hakkında söylediği şu sözler eserin yazılma amacını daha iyi ifade edecektir:

Nazmî, Farsça bilmeyenlerin Pend-Nâme'yi okuyarak yararlanmaları için bu çeviriyi yaptığını söyler. Nazmî, başkalarının bir nice kitap ve destan yazdığını, kiminin Hüsrev ü Şîrîn, kiminin Leylî vüMecnûn, kiminin Vâmîk u Azrâ dediğini, bunlara benzer nice kitaplar yazıldığını, bunların hepsinde de güzel incilerin ortaya konduğunu anlatır. Ama bu kitapların tümü kuru efsanedir. Bunların hepsinde dünya ahvali pek çoktur, fakat ahirete yarar bir söz, bir nasihat yoktur. İçlerinde dine yarar bir söz, bir nasihat bulunmaz. Böylece Nazmî, halka yararlı olmak arzusu ile içten tutulduğunu söylediği Attâr'ın sözlerini Türkçeye çevirerek adının hayırla anılmasını istemiştir.⁰²

3.4. Tevârih-i Antâkiyye

Bu eserin Nazmî'ye ait olabileceğini düşünen ve bunu mantıklı sebepler göstererek açıklayan kişi M.Fatih Köksal'dır. Başka kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Köksal, *Tevârih-i Antâkiyye*'nin elimizdeki yegâne bulunan nüshasının, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 5336 numarada kayıtlı bir mecmuanın içerisinde olduğunu söylemiştir. Üzerinde istinsah tarihi bulunmamakla beraber muhtelif yapraklarında yer alan çeşitli konular için düşülmüş tarihlerin, mecmuanın 16. yüzyılın ikinci yarısında düzenlendiği sonucunu doğurduğunu ifade etmiştir. Söz konusu mecmuada görebildiğimiz son tarihin 993 (1585/86) olduğunu, Edirneli Nazmî'nin ölüm tarihinin kesin olarak bilinmediğini, ancak, bu mecmuanın düzenleniş tarihinin şairin ömür sürdüğü döneme oldukça yakın olduğunu belirtmiştir.⁰³

İncelediğimiz kaynaklarda Nazmî'nin, şiirin yanında inşâda, yani nesirde de söz sahibi olduğu belirtilmektedir. Nazmî kendisi de, Divan'ındaki bir beyitte şu şekilde belirtmiştir:

*Fünûn-ı nazma kim vardur şümûlüm
Dahı var fenn-i inşâyâ duhûlüm⁰⁴*

Yani Nazmî'nin nesir sahasında da kalem oynattığını söylemesi, eserin Nazmî'ye ait olması ihtimalini güçlendirici bir işaret sayılabilir.

Edirneli Nazmî'nin aruzu çok iyi bildiğine dair eski kaynaklarda da bilgiler

01. Ahmet Zeki Güven, "Edirneli Nazmî'nin Pendnâmesinde Eğitim ve Ahlak Anlayışı," *Journal of Turkish Studies*, (Summer, 2009), s. 185.

02. Hasibe Mazioğlu, "Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attâr Çevirisi," *AÜDTCF Türkoloji Dergisi* (1977), s.7.

03. M. Fatih Köksal, "Edirneli Nazmî'ye Ait Olması Kuvvetle Muhtemel Bir Eser: Tevârih-i Antâkiye," *Journal of Turkish Study - Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 28/I (Günay Kut Armağanı III, V., Harvard University Press, 2005), s. 47-108.

04. Mehmed Fuat Köprülü, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân-i Türkî-yi Basît*, (İstanbul: 1928), s. 53.

bulunmaktadır. Onun bu yanı üzerinde özellikle duran Latîfi, Nazmî hakkında şu sözleri söylemiştir: “*Erbâb-ı nazmun müntehâları katında ve fenn-i ‘arûz bilenler yanında taktî’ u evzânı sıhhate çıkup makbûl olmuştur ve Risâle-i Arûz’unda olan buhûrun her birinde elif kafiyesinde birer gazel diyüp kendü dahi çok buhûr ihtirâ’ itmişdür.*”⁰¹

Eserin bulunduğu kütüphanenin yazmalar kataloğunu hazırlamış olan Abdülbâki Gölpınarlı da eserin müellifiyle ilgili “...Nazmî mahlasının bulunduğuna göre bu eserin, Nazîreler mecmuası sahibi olup 955 te; 1548; vefat eden Nazmî’ye aid olması ihtimali vardır.”⁰²

Bu konuda sonuç olarak, eserin Edirneli Nazmî’ye ait olmasının kuvvetle muhtemel olduğu, aksi ortaya konmadıkça bu eserin Nazmî’nin eserleri arasında sayılması gerektiği fikri baskın çıkmaktadır.

3.5.Münşe’ât Mecmuası

Türk edebiyatının en ilginç kişiliklerinden biri olan Edirneli Nazmî, özellikle *Mecma’u’n-nezâ’ir* adlı nazireler mecmuası ve *Dîvân*’ındabulunan Türkî-yi Basît ile yazdığı şiirleri ile tanınmış bir şairdir. Kaynaklarda da bahsedilen bu iki eserin dışında, mesnevi tarzında yazılmış bir *Pend-nâme* çevirisi ile bir *Münşe’ât Mecmuası* da Edirneli Nazmî’nin eserleri arasında gösterilmektedir.

Münşeât mecmuasının Edirneli Nazmî’ye ait olması ihtimalini savunanlar, şair hakkında Latîfi Tezkiresi’nde geçen: “*Sâbıkân-ı*

der-i devlette ahkâm kâtiplerinden ve erbâb-ı kalemin münşi ve muhâsiblerinden idi.” ifadesini de göz önünde bulundurarak bir tahmin üzere söylemektedirler.⁰³

Sonuç

Kaynaklarda Edirneli olduğu ifade edilen, asıl isminin ise Muhammed olduğu söylenen Edirneli Nazmî, Türk edebiyatı için çok önemli bir kişiliktir.

Nazmî, kendisinin de *Dîvân*’ında ifade ettiği gibi, yaşadığı dönemde pek iltifat görememiştir. Tabiri caizse kıymeti bilinmemiş bir şairdir. Hâlbuki Nazmî, sadece *Dîvân* ve *Mecma’u’n-nezâ’ir* adlı eserlerinin Türk edebiyatının hacim olarak en büyük iki eseri olması itibarıyla bile çok büyük önem ve iltifatı hak etmektedir. Nazmî’nin bizlere ulaştığı eserleri, özellikle de *Dîvân*’ı onun ne kadar başarılı bir şair olduğunu ortaya koymaktadır. Gerek kullandığı ve çoğu kendi icadı olan aruz kalıpları gerekse Türkî-yi Basît ile yazmış olduğu şiirleri onun bu başarısını kanıtlar niteliktedir.

Nazmî’nin ona ait olması muhtemel eserlerle birlikte toplamda beş eser bulunmaktadır. Diğerlerinden daha meşhur olan ve daha çok önem verilen *Dîvân* ve *Mecma’u’n-nezâ’ir* dışında, *Pend-i Attar* Çevirisi, *Tevârih-i Antâkiyye* ve *Münşe’ât Mecmuası* adlı eserler, Edirneli Nazmî’ye aittir.

İncelememiz sonunda, bazı yönleri eleştirilmiş olsa da Edirneli Nazmî’nin eserleriyle, özellikle de şiirine kattığı birtakım orjinallikleriyle araştırılmaya değer nitelikte bir şair olduğu kanısına vardık.

Abstract

[The life of Edirneli Nazmî, his literal

03. Hikmet İlaydın ve Adnan Sadık Erzi, ” XVI. Asra Aid Bir Münşe’ât Mecmuası,” *TTK Belleten*, (XXI, s.82, 1957,), s. 221-232

01. Latîfi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ*, Hazırlayan: Rıdvan Canım (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2000), s. 535.

02. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, (Ankara: MEB Yay., 1971,) III, s. 317.

methods and his works]

This article includes information about the life, literary personality and works of Edirneli Nazmî, who lived in 16 century. Edirneli Nazmî, who is one of the most interesting and original personalities of not only the 16th century but also the whole Turkish literature, has two of the most voluminous the Turkish literature works. The first of these works is "Mecmu'u'n-nezâ'ir" which is among the greatest Turkish nazire magazines, and the other is "Divan" which isn't given much importance in both collection of poets' biographies and studies about Nazmî.

Key words 16th Century, Edirneli Nazmî, Divan, Literature

Kaynakça

Avşar, Ziya. "Edirneli Nazmî Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri-Türkî-yi Basît ve Gazeller Dışındaki Nazım Şekilleri ve Türleri," Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 1998.

Avşar, Ziya. "Türkî-yi Basîti Yeniden Tartışmak," *Bilgi Dergisi*. 18: Yaz, 2001.

Bağdatlı Ahdî. *Gülşen-i Şu'arâ*. Hazırlayan: Süleyman Solmaz. Denizli: 2009.

Beyânî, Mustafa Bin Cârullah. *Tezkiretü's-Şu'arâ*. Hazırlayan: İbrahim Kutluk. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yay., 1997.

Çınar, Bekir. "Edirneli Nazmî'nin Türkî-yi Basît Şiirlerinin Teşbihler Sistemi Açısından Genel Anlayışla Mukayesesi," *Journal of Turkish Studies*. Summer, 2009.

Edirneli Nazmî. *Pend-nâme-i Nazmî*, Hazırlayan: Kudret Altun. Kayseri: Laçın Yay., 2004.

Güven, Ahmet Zeki. "Edirneli Nazmî'nin Pendnâmesinde Eğitim ve Ahlak Anlayışı," *Journal of Turkish Studies*. Summer, 2009.

İsen, Mustafa. *Sehî Bey Tezkiresi, Heşt-Behişt*. Ankara: Akçağ Yay., 1998.

İsen, Mustafa ve diğerleri. *Eski Türk*

Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker Yay., 2005.

Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1989.

Köksal, M. Fatih, "Edirneli Nazmî, Mecma'ü'n-nezâ'ir," Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara: 2001.

Köksal, M. Fatih "Orijinal Bir Şair: Edirneli Nazmî ve Divanına Yeni Bakışlar," *Bilgi Dergisi* S. 20 Kış, 2002.

Köksal, M. Fatih. "Edirneli Nazmî'ye Ait Olması Kuvvetle Muhtemel Bir Eser: Tevârih-i Antâkiye," *Journal of Turkish Studies – Türklük Bilgisi Araştırmaları (Prof. Dr. Günay Kut Hatıra Sayısı)*. Harvard University. 28/1, 47-108, KTŞA, 2002.

Köksal, M. Fatih. "Edirneli Nazmî ve Çağdaşlarının Eserlerinden Türkçenin Tarihsel Sözlüğüne Katkılar," *Journal of Turkish Studies*. 4/5: 249-261. Summer, 2009.

Köprülü, Mehmed Fuad. *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-yi Basît*, İstanbul: Devlet Matbaası. 1928.

Latîfi. *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, Hazırlayan: Rıdvan Canım, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2000.

Mazıoğlu, Hasibe. "Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attâr Çevirisi," *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, 1977.

Mengi, Mine. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi- Metinler*, Ankara: Akçağ Yay., 2000.

Özkan, Mustafa. "Edirneli Nazmî ve Türkî-yi Basît Hareketi," *İlmî Araştırmalar Dergisi*. İstanbul, 1997.

Tuman, Mehmet Nail. *Tuhfe-i Nâilî*, İstanbul: 1949.

Sâmi, Şemsettin. *Kâmûsu'l- A'lâm*. Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996.

Şentürk, Ahmet Atilla- Ahmet Kartal. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay., 2007.

Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmânî*, Ha-